
ELS VERBS D'ÀPATS EN CATALÀ I EN LES LLENGÜES ROMÀNIQUES

ELGA CREMADES
elga.cremades@gmail.com
Universitat Masaryk

JORDI GINEBRA
jordi.ginebra@urv.cat
Universitat Rovira i Virgili

Resum: En aquest treball presentem una aproximació descriptiva a la sintaxi dels verbs d'àpats en català i en les altres llengües romàniques. Partint de la base que són verbs considerats intransitius que, malgrat tot, admeten construccions transitives, examinem l'abast real del seu ús transitiu. Per fer-ho, hem consultat les ocurrencies dels verbs pertinents als dos corpus més rellevants de la llengua catalana. Per a les altres llengües romàniques, l'estudi s'ha fet a partir de consultes a diccionaris i gramàtiques i ocasionalment a corpus. El resultat avala les previsions inicials. El patró de tots aquests verbs és fonamentalment intransitiu, però és possible trobar usos transitius, de forma més o menys marginal –l'espanyol i el portuguès fan clarament un ús més extens de la construcció transitiva. L'ús transitiu apareix ja de ben antic i es manifesta en totes les llengües romàniques, i s'ha mantingut en la perifèria del sistema però de manera relativament estable al llarg del temps. Aquest ús podria respondre a factors de caràcter sintacticosemàntic més que no pas a raons de llengües en contacte.

Paraules clau: català, llengües romàniques, sintaxi verbal, transitivitat, verbs d'àpats

Abstract: This paper offers a descriptive approach to the syntax of verbs related to eating and meals in Catalan and other Romance languages. These verbs, which are usually considered intransitive, may occur in transitive constructions, and therefore the study tries to determine the real scope of their transitive use. To carry on the analysis, different methodologies were used. In the case of Catalan, tokens of these verbs from the two most important corpora of the Catalan language were examined. For the other Romance languages, the study was based on queries to dictionaries and grammars and occasionally to corpora. The result confirms the initial forecasts. The main pattern of all these verbs is intransitive, but it is possible to find them in transitive contexts to a limited extent –Spanish and Portuguese clearly show a more extensive use of the transitive structure. Historically, the transitive use appears early and in all the Romance languages, and has remained in the periphery of the system, with a relative stability over time. Thus, this structure could be explained due to syntactic-semantic factors rather than to a scenario of languages in contact.

Keywords: Catalan, Roman languages, verb syntax, transitivity, verbs of eating

1. INTRODUCCIÓ

Els verbs *esmorzar*, *dinar*, *berenar* i *sopar* funcionen en català com a intransitius. Així ho indiquen els principals diccionaris (DGLC, GDLC, Ginebra i Montserrat 1999, GD62, DIEC) i les gramàtiques que tracten d'aquests verbs. Quan s'expressa l'aliment que s'ingereix en realitzar els àpats que els verbs denoten, es recorre normalment a l'expressió

menjar per esmorzar/dinar/berenar/sopar, com explicava curiosament ja fa més d'un segle el gramàtic prefabricà Llorenç Pahissa:

L' verb menjar y 'l verb dinar s' traduexen per comer en castellà; y las fórmulas menjar per esmorzar, per dinar, per brenar y per sopar, s' traduexen almorzar, comer, merendar y cenar, per exemple: ¿qu' has menjat avuy per brenar? —¿qué has merendado hoy? L' matex que tu per esmorzar —lo mismo que tu has almorzado. (Pahissa 1873: 189)

En aquesta línia, la consulta al *Diccionari castellà-català* de verbs com *almorzar* dona el resultat següent. Després de consignar una accepció intransitiva, se n'hi consigna una de transitiva, que és traduïda per «menjar-se per dinar», i exemplificada així: «Hoy he almorzado un plato de sopa, avui m'he menjat un plat de sopes per dinar» (DCC: 114).

Tanmateix, en el català escrit i oral d'avui també veiem els verbs *esmorzar*, *dinar*, *berenar* i *sopar* usats transitivament, amb complement directe. Si fem cerques senzilles a Google, trobarem exemples com aquests:

- (1) Què has dinat? [programa que s'emetia a Com Ràdio]
- (2) Stop carbohidratofòbia nocturna: sopar pasta no engreixa! [Títol d'un reportatge emès a Catalunya Ràdio]

Aquest ús transitiu dels verbs d'àpats ha estat considerat impropï de la llengua catalana per la tradició prescriptiva, tal com recullen, per exemple, Ruaix (1996: 273-274) o Lacreu (2002: 235). Fins i tot materials didàctics pensats per a l'ensenyament del català com a segona llengua especifiquen que «els verbs *esmorzar*, *dinar*, *berenar* i *sopar* no serveixen per indicar què es menja» (Mas i Vilagrasa 2005: 150). Aquesta idea ha quedat confirmada fa poc per la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, que, a propòsit d'aquests verbs, afirma: «No admeten en cap cas aquest ús transitiu» (2016: 841). Una consideració, però, que contrasta amb la valoració del *Diccionari normatiu valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que, després de l'accepció intransitiva, n'incorpora una de transitiva per a cadascun dels verbs, que es defineix així: «Prendre (un menjar) per a esmorzar/dinar/berenar/sopar» (DNV). De fet, l'apreciació de l'Acadèmia Valenciana entronca amb l'apreciació implícita d'un gramàtic com Manuel Sanchis Guarner, que a la seva *Gramàtica valenciana* (1950) no es referia obertament a la qüestió, però, tractant d'un altre punt, adduïa en règim de normalitat, sense cap comentari condemnatori, aquesta frase: «Anit sopàrem botifarres» (1950: 259). En realitat, el DCVB ja havia indicat, assenyalant-ho com una propietat de la varietat valenciana de la llengua, que els verbs *dinar* i *sopar* s'usen també com a transitius (en l'entrada de *sopar* afegeix que es tracta d'una influència castellana), i el DDLIC incorpora l'accepció transitiva en les entrades de *desdejunar*, *dinar*, *sopar*, *berenar* i *esmorzar* (o *esmorzar-se*). A més, alguns mitjans de comunicació, com la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, admeten l'ús transitiu, tal com queda recollit a l'ésAdir, segons el qual verbs com *dinar* o *sopar* «tant funciona[en] en l'ús transitiu com en l'intransitiu», si bé especifiquen que els usos transitius no queden recollits al DIEC2.

2. EL NOSTRE PROPÒSIT

En aquesta comunicació ens proposem analitzar l'extensió real de l'ús transitiu dels verbs d'àpats en català (concretament, de *desdejunar*, *esmorzar*, *dinar*, *berenar* i *sopar*) per poder inquirir quina és la justificació del rebuig que certs parlants i certs gramàtics (i l'autoritat normativa oficial) han manifestat en relació amb aquests verbs. Per enriquir el nostre estudi fem també una breu anàlisi contrastiva de l'ús d'aquests verbs en altres llengües romàniques. Per qüestions d'espai, no intentem caracteritzar sintàcticament, semànticament i aspectualment aquests verbs, una tasca que ens proposem de fer en un altre treball.

Hem obtingut les dades per al català de dues fonts. Per al català contemporani, del CTILC, unes dades que hem complementat amb consultes no sistemàtiques a altres corpus (com Intercorp)¹. Per al català antic hem emprat dades del CICA. Pel que fa a les altres llengües romàniques, hem pres en consideració l'espanyol, el francès, l'italià, el portuguès, l'occità i el romanès, si bé l'estudi s'ha fet bàsicament a partir de consultes a diccionaris i gramàtiques i només ocasionalment s'han comprovat els usos en corpus.

Cal dir, finalment, que l'ús intransitiu pur i l'ús amb complement directe no són els únics usos amb què trobem construïts aquests verbs en català. Encara que es tracta de construccions poc freqüents, en català els verbs d'àpats poden regir la preposició *de* i, més rarament, la preposició *amb*. Per raons d'espai, no farem ara un estudi d'aquestes construccions amb *de* i *amb*, que de tota manera sí que documentarem, tant en català antic com en català contemporani.

3. LES DADES DEL CTILC

La major part de les ocurrences dels verbs d'àpats que recull el CTILC són intransitives. Hi trobem, però, ocurrences transitives amb tots els verbs (3-7), i també –menys– ocurrences amb complement introduït per *de* i amb complement introduït per *amb* (taula 1):

- (3) Sols després de *desdejunar* un café ben carregadet tornava en si (Empar de Lanuza, 1986).
- (4) Quin plaer fresc, amics, a la vora del mar *esmorçar* pa i raïm sentint el cant d'un gall que saluda el matí (Josep Piera, 1985).
- (5) Pero así huí qué se *dina*? (Alfred Sendín, 1931).
- (6) Al eixir d' escola, á la tarde, altre cop á casa, *berenar* lo que s' escaygui, estudiar las llistons ó fer alguna feyna y tot treballant ó estudiant esperar l' hora del sopar (Josep Pin i Soler, 1892).
- (7) Estaven cansats, i *soparen* uns entremesos i un peix que la Júlia no sabia quina mena de peix era, però que era molt bo (Isabel-Clara Simó, 1983).

Taula 1. Ocurrences i règim dels verbs d'àpats al CTILC

Règim/Verb	<i>berenar</i>	<i>dinar</i>	<i>esmorçar</i>	<i>sopar</i>	<i>desdejunar</i>	Total
Intransitiu	305	2.390	501	2.221	54	5.471
CD	9	13	15	13	4	54
CP <i>de</i>	8	7	1	11	-	27
CP <i>amb</i>	-	3	1	3	9	16
Altres	2	1	4	1	-	8
TOTAL	324	2.414	522	2.249	67	5.576

És important observar que les ocurrences transitives, si bé tendeixen a augmentar lleugerament amb el temps, no són específiques de les darreres dècades: la primera es documenta el 1839 i es mantenen (tot i que sempre són marginals) durant tot el període (taula 2):

- (8) ¿Qué has esmorsat? (Francesc Renart, 1839).

¹ InterCorp (Rosen, Vavřín i Zasina 2017) és un corpus sincrònic paral·lel en 39 llengües (23 de lematitzades) que sorgeix com a resultat d'un projecte de la Universitat Carolina de Praga en col·laboració amb l'Institut del Corpus Nacional Txec. Recull textos legals de la Unió Europea, subtítols de pel·lícules, articles periodístics de mitjans europeus i traduccions de la Bíblia. La versió actual conté 1.597.462.625 paraules. La recerca que subjau a aquest article s'ha beneficiat parcialment del projecte FFI2016-80142-P, i ha estat en part realitzada a l'empara del grup de recerca ROLLING (ref. 2017PFR-URV-B2-64).

- (9) Conta'm, conta'm què has desdejunat —digué ella, per dir alguna cosa (Ferran Torrent, 1987).

Taula 2. Ocurrences al CTILC dels verbs d'àpats transitius per anys

Any/Verb	<i>berenar</i>	<i>dinar</i>	<i>esmorzar</i>	<i>sopar</i>	<i>desdejunar</i>	Total
1839			1			1
1881		1				1
1892	1					1
1915				1		1
1920	3					3
1925			2			2
1928				1		1
1931		1				1
1935		1	1			2
1940			1			1
1942				1		1
1948				1		1
1949			1			1
1950				2		2
1953		1				1
1954			1			1
1959			1	1		2
1966		1				1
1969					1	1
1970	1	1				2
1972	1	1				2
1976		1				1
1981	1	4	2	5		12
1983	1	1		1		3
1984	1		2			3
1985			2			2
1986			1		1	2
1987					2	2
TOTAL	9	13	15	13	4	54

Finalment, cal destacar igualment que trobem ocurrences en totes les grans varietats geogràfiques de la llengua. Se'n documenten més en valencià que en cap altre dialecte, però n'hi ha de tot el territori (taula 3). Algunes de les més antigues són d'àrees altres que la valenciana.

Taula 3. Ocurrences al CTILC dels verbs d'àpats transitius per àrees geogràfiques

Àrea/Verb	<i>berenar</i>	<i>dinar</i>	<i>esmorzar</i>	<i>sopar</i>	<i>desdejunar</i>	Total
Nord-occ.			2	2		4
Central	3	5	6	3		17
Valencià	6	7	4	8	3	28
Balear		1	3		1	5
TOTAL	9	13	15	13	2	54

4. LES DADES DEL CICA

Al CICA hi ha 4 ocurrences del verb *almorçar/almorsar*, que és un verb tardà (*esmorçar* hi surt només com a substantiu). No hi trobem *desdejunar*. I *cenar* ocorre 2 vegades. Com passava amb el CTILC, la major part de les ocurrences dels verbs d'àpats que recull el CICA són intransitives. Hi consignem, però, ocurrences transitives amb *dinar* i *sopar* (10-11) i, amb els mateixos verbs, ocurrences amb complement preposicional introduït per *de*. Amb *ab*, n'hi ha una, amb *sopar*. El verb *berenar*, de freqüència molt baixa, és sempre intransitiu (taula 4):

- (10) Sopà peix, per ésser divendres (*Libre de Antiquitats de la Seu de València*, s. XVIa).
 (11) [E]ra ten pobre que no havie sinó aquels ·XII· diners ab què pogués comprar què dinar (*Recull d'exemples i miracles*, s. XVa).

Taula 4. Ocurrences i règim dels verbs d'àpats al CICA

Règim/Verb	<i>almorzar</i>	<i>berenar</i>	<i>dinar</i>	<i>sopar</i>	<i>cenar</i>	Total
Intransitiu	4	4	856	280	2	1.146
CD			4	5		9
CP _{de}			2	6		8
CP _{ab}			2	1		3
TOTAL	4	4	864	292	2	1.166

Quant a la distribució temporal, destaquem que és prou homogènia, encara que l'escassetat de dades ens obliga a ser prudents en la valoració. La primera ocurrencia és de la segona meitat del segle XIII, i les altres van succeint-se sense repuntar (taula 5).

Taula 5. Ocurrences dels verbs d'àpats transitius per segles al CICA

Segle/Verb	<i>dinar</i>	<i>sopar</i>	Total
XIIIb		1	1
XIVb	1		1
XVa	1	1	2
XVb	1		1
XVIa		3	3
XVIb	1		1
TOTAL	4	5	9

Finalment, observem que la distribució geogràfica és també prou homogènia. Com passava amb el CTILC, predominen les ocurrences del valencià, però se'n documenten també en nord-occidental, central i balear (taula 6).

Taula 6. Ocurrences al CICA dels verbs d'àpats transitius per àrees geogràfiques

Àrea/Verb	<i>dinar</i>	<i>sopar</i>	Total
Nord-occ.		2	2
Central		1	1
Valencià	3	2	5
Balear	1		1
TOTAL	4	5	9

5. COMENTARIS DE LES DADES DEL CTILC I DEL CICA

L'observació de les dades proporcionades pel CTILC i el CICA fa concloure que l'ús transitiu dels verbs d'àpats ha estat certament, al llarg de la història de l'idioma, un ús marginal. Tanmateix, és un ús que ha existit sempre (la primera documentació, com hem dit, és de la segona meitat del s. XIII), i no es pot afirmar que la tendència contemporània sigui de creixement clar. De fet, la proporció d'ocurrències transitives sobre el total d'ocurrències dels verbs d'àpats és, al CICA, del 0,86%; al CTILC, del 0,91%. La diferència és mínima, i fa pensar més aviat que els usos transitius són a la perifèria del sistema, però són estables. Pel que fa a la localització geogràfica, és cert que els usos transitius són més freqüents en valencià que en les altres varietats de la llengua, però els trobem arreu ja des d'antic. Tampoc no hi ha contrast clar en aquest punt entre l'època antiga i l'època contemporània.

6. LES ALTRES LLENGÜES ROMÀNIQUES. INTRODUCCIÓ

Completem el nostre estudi amb una breu anàlisi contrastiva de l'ús d'aquests verbs en altres llengües romàniques. No tractarem de les equivalències dels verbs concrets entre idiomes, perquè hi ha força variabilitat d'acord amb les èpoques i els llocs (també dins una mateixa llengua), i això ens duria a una anàlisi llarga (una anàlisi d'interès, que requeriria el concurs de la història i l'antropologia). Tampoc no estudiem un altre aspecte rellevant, que probablement té conomicatàncies lingüístiques i extralingüístiques, que és l'existència d'una certa tendència a referir-se a la realització dels àpats per mitjà de predicats complexos del tipus *fare merenda* (italià) o *tomar o pequeno almoço* (portuguès).

7. ITALIÀ

L'italià contemporani funciona de manera semblant al català, si bé no mostra la tendència a la construcció transitiva. Els verbs *pranzare*, *desinare* i *cenare* són intransitius, i per indicar el que en català expressaria una frase com *menjar pizza per sopar* en italià es fan servir construccions com *mangiare una pizza per cena*. L'ús transitiu de *pranzare*, *desinare* i *cenare* és possible, però avui sona estrany, literari o antic. Així, tots tres verbs són categoritzats com a intransitius als diccionaris de Tommaseo i Bellini (1861-1879), Battaglia (1966-1995), Treccani (1986-1991), De Mauro (1999-2007), Zingarelli (2005), Sabatini i Coletti (2007) i Devoto i Oli (2008), si bé en gairebé totes aquestes obres se'n consigna, normalment de manera marcada, l'ús transitiu.

Així, per a *cenare*, se'n marca explícitament el caràcter arcaic o en desús de la construcció transitiva a Battaglia (1966-1995), Devoto i Oli (2008), Sabatini i Coletti (2007) i Zingarelli (2005). Treccani (1986-1991) la marca com a «no comuna» i De Mauro (1999-2007) com a exclusiva de la llengua literària. Tommaseo i Bellini (1861-1879) és l'únic que recull l'ús transitiu sense marcar (però recordem que es tracta d'un diccionari del segle XIX). El verb *desinare* rep un tractament semblant. De l'ús transitiu se n'especifica el caràcter antic (Tommaseo i Bellini 1861-1879), en desús (Battaglia 1966-1995), obsolet (De Mauro 1999-2007) o literari (Treccani 1986-1991). Zingarelli (2005), Sabatini i Coletti (2007) i Devoto i Oli (2008) ni tan sols consignen la variant transitiva del verb. Quant a *pranzare*, el règim transitiu només és recollit per Battaglia (1966-1995) –el consigna sense marca– i per Treccani (1986-1991) –com a rar. Cal que fem, a més, un breu esment el verb *merendare*, que apareix en la majoria d'aquests diccionaris, també rarament com a transitiu, però sobretot com a verb, en general, d'ús molt poc freqüent (Treccani 1986-1991, De Mauro 1999-2007, Devoto i Oli 2008) –el verb ja no apareix a Sabatini i Coletti (2007). Les obres

de Tommaseo-Bellini, Treccani i Zingarelli en fan constar un ús antic i rar com a pronominal: *Dove io ho veduto merendarsi le donne* (Boccaccio, *apud* Tommaseo-Bellini).

Les obres que contenen documentació històrica no reproduïda dels altres diccionaris –el Battaglia i el Tommaseo-Bellini– permeten observar que en italià antic els verbs d'àpats es construïen, efectivament, amb règim transitiu, però sempre va ser, en contrast amb el règim intransitiu, una construcció marginal i poc freqüent. Una consulta en xarxa al Tesoro della Lingua Italiana delle Origini (TLIO) confirma la informació procedent dels diccionaris: el règim transitiu d'aquests verbs es trobadís, però molt escàs.

8. ESPANYOL

L'espanyol actual admet, al costat de la construcció intransitiva, l'ús transitiu de tots els verbs d'àpats (*desayunar*, *almorçar*, *merendar*, *cenar*), com consignen els diccionaris normatius i els diccionaris d'ús: DPD, DRAE, Casares (1959), Moliner (1966-1967), DSLE, Seco i altres (1999), *Lema* (2001), Sánchez (2001)². El verb *desayunar* presenta, en comparació amb els altres, una certa idiosincràsia, ja que ha estat tradicionalment un verb pronominal, que es construïa amb complement preposicional (*Se desayunó con magdalenas*) –un ús que es conserva encara avui amb relativa vitalitat, i que recullen també tots els diccionaris. De fet, el «problema» del verb *desayunar* no sembla haver estat la construcció transitiva sinó, en tot cas, la intransitiva no pronominal. Al costat de *desayunarse*, alguna obra recull també la variant pronominal de *merendar* (Cuervo 1998), la variant pronominal transitiva del mateix verb (Seco i altres 1999) i, com a familiar –viva almenys fins a finals del segle XIX–, la variant pronominal de *cenar* (Cuervo 1998).

Quant a la documentació històrica, les dades testifiquen que l'ús transitiu apareix des dels orígens (a RAE 1960-1996 es documenta *almorçar* com a transitiu al segle XIII), i que és constant –com pot observar-se consultant el CORDE i el CDH–, però no presenta al llarg de la història de l'idioma una freqüència alta. És possible que en època antiga el català i el castellà, en relació amb aquest punt de la transitivitat dels verbs d'àpats, no fossin tan diferents. El castellà també posseïa –i posseeix– altres girs per indicar l'objecte de la ingestió d'un àpat: *tener [algo] para cenar*, etc.

Cal assenyalar, finalment, que existeix un ús transitiu de *desayunar* que no es relaciona directament amb la construcció que aquí ens interessa. A diferència del caràcter general dels verbs d'àpats, el verb *desayunarse* és, semànticament (almenys en els orígens), un verb inacusatiu de canvi d'estat ('deixar d'estar en dejú'), i per això també pot admetre l'alternant transitiu *causatiu*, com documenta Cuervo (1998): *desayunar a los niños con leche*. La construcció també la trobem amb *almorçar*, en la frase *que en una mañana los podrían almorçar a todos en la primera fiesta* (CORDE, any 1560).

9. PORTUGUÈS

El portuguès presenta un comportament semblant a l'espanyol. Els verbs d'àpats (*dejejuar/desjejuar*, *almorçar*, *lanchar*, *jantar*) apareixen caracteritzats com a intransitius i transitius en tots els diccionaris consultats (Buarque de Holanda Ferreira 1975, Silva i Tavares 1977, Busse 1994, Figueredo 1996, Instituto Antônio Houaiss 2009), si bé no totes les obres lexicogràfiques els recullen tots: així, Busse (1994) prescindeix de *dejejuar/desjejuar*, Silva i Tavares (1977) només entren *jantar*, i el diccionari Houaiss (2009) els entra tots, però en el cas de *jantar* marcat només com a transitiu.

El verb *dejejuar/desjejuar*, que és un verb que avui no es fa servir, presenta la possibilitat, com el seu al·lòtrop espanyol *desayunar*, de construir-se intransitivament i com

² Deixem de banda el verb *comer*, perquè també té el sentit de 'ingerir aliment'.

a pronominal, i de fet alguns diccionaris (Figuereido 1996, Instituto António Houaiss 2009) no el recullen com a transitiu. Els que sí que l'hi recullen (Buarque de Holanda Ferreira 1975) ho fan com a causatiu (tot i que la informació no és del tot clara), és a dir, amb el valor que té en una frase com *Ele costuma desjejuar os cavalos bem cedo*.

Cal fer notar finalment que, encara que l'ús transitiu de *almoçar*, *lanchar* i *jantar* està plenament normalitzat en portuguès, no és, en qualsevol cas, un ús de freqüència alta. Sense haver-ne fet una recerca sistemàtica, podem avançar que, per exemple, de les 500 primeres ocurrences de *almoçar* que ofereix una cerca simple al CRPC, només 9 són transitives; de les 500 primeres de *jantar*, cap.

10. FRANCÈS

A diferència de l'espanyol, el portuguès o el català, i com l'italià, el francès actual no té tendència a fer ús transitiu dels verbs d'àpat. Així, *déjeuner* 'dinar', *dîner* ('dinar' o 'sopar', segons el dialecte), *souper* ('sopar', segons el dialecte) i *goûter* (en el sentit de 'berenar') són recollits com a intransitius als diccionaris. Així, tant *Le petit Larousse* (1993) com *Le petit Robert* (1993) com el *Dictionnaire de l'Académie Française* (9a edició) donen els verbs com a intransitius, i les dades obtingudes d'Intercorp reforcen aquesta idea: de les 4288 ocurrences del verb *dîner*, per exemple, no n'hi ha cap que mostri l'ús transitiu. Tampoc els diccionaris històrics o etimològics (Nicot 1606; La Curne de Sainte-Palaye 1875-1882) recullen usos transitius dels verbs, cosa que podria fer pensar que no són possibles en francès.

Malgrat això, una cerca aleatòria a Google ens permet descobrir que l'ús transitiu apareix sovint en escrits de fòrums o a les xarxes socials. Així, en un fòrum sobre maternitat trobem una intervenció com aquesta: *[L]'autre jour j'ai dîné du poisson avec des lentilles et un yaourt nature*³. També alguns embarbussaments francesos inclouen l'ús transitiu del verb *dîner*: «Didon dina, dit on, du dos dodu d'un dodu dindon». Aquests usos ja devien ser habituals al segle XIX, atès que gramàtiques de caràcter didàctic i prescriptiu els condemnen: en aquest sentit Coursier (1840: 396) considera que l'ús transitiu de *déjeuner* és un germanisme. Tanmateix, sembla innegable que, per expressar el que s'ha menjat durant l'àpat, en francès se solen fer servir expressions com *manger quelque chose au déjeuner/dîner* (o el nom de l'àpat) o bé s'incorpora un complement regit encapçalat per *de*.

11. OCCITÀ

L'occità actual funciona com el francès en relació amb els verbs d'àpat: *dejunar* o *endejunar* 'esmorzar', *dinnar* 'dinar', *gostar* (en el sentit de 'berenar'), *vespralhar* 'berenar' i *sopar* són, segons el *Diccionari general occitan* (Combas 2002), verbs intransitius. També Lévy (1909) considera els verbs *desdejunar*, *dinar(-se)*, *sopar*, *gostar* intransitius (el verb *gostar* pot ser transitiu, però només en el sentit de 'tastar'). Aquestes dades es poden confirmar a través del corpus BaTelÒc (Basa Textuala per la lenga d'Òc), en el qual no hem localitzat cap ocurrencia de cap d'aquests verbs amb un ús transitiu. Finalment, cal destacar que el diccionari Cantalauca (Combas 2002) considera transitiu el verb *desdejunar* ('rompre lo june'): tanmateix, no en posa exemples i no n'hem localitzat al corpus, motiu pel qual no podem valorar aquest ús (ni tan sols el sentit que dona l'autor del diccionari a l'ús transitiu).

³ Text disponible a <<https://www.babycenter.fr/thread/914758/help-linsuline-fait-augmenter-mes-taux>> (Consulta: 28-6-2018).

12. ROMANÈS

En romanès no hi ha unanimitat sobre la transitivitat dels verbs d'àpat: en consonància amb la resta de llengües romàniques (i probablement indoeuropees), sembla que es tracta de verbs majoritàriament intransitius. Els diccionaris consultats consideren que verbs com *a dejuna* 'dinar', *a prânzi* 'dinar', *a cina* 'sopar' i *a supa* –definit com 'A lua masa seara târziu (după un spectacol)', és a dir, fer un àpat al vespre tard, després d'un espectacle– són verbs intransitius. Cal fer notar, de tota manera, que el romanès tendeix a fer ús dels predicats complexos amb verb de suport *a lua* 'prendre' per indicar els àpats del dia: així, al verb *esmorzar* hi correspon *a lua micul dejun* o *a mânca de dimineață*, per a *dinar* se sol dir *a lua prânzul* 'prendre el dinar' o *a mânca de prânz* 'menjar el dinar' i per a *berenar* se sol recórrer a *a lua* o *gustare*; l'únic verb que sembla que realment és viu és *a cina* 'sopar', que concorre amb *a lua cina*, *a mânca de seară*. En qualsevol cas, els verbs que fan referència als àpats solen ser intransitius, a banda de rars. En aquest sentit, Sanda Reinheimer-Rîpeanu (consulta personal) afirma que verbs com *a dejuna* s'empren només en contextos oficials (per exemple, es pot dir que *dos presidents* au dejunat *junt*) i només presenten ús intransitiu. Això és el que confirmen els materials consultats: Șăineanu (1929) i Scriban (1939) marquen tant *a cina* com *a prânzi*, igual que *a dejuna* i *a supa* (que consideren gal·licismes i que de fet molt són rars en romanès) com a verbs intransitius. Sanda Reinheimer-Rîpeanu (c. p.) explica que actualment *a supa* gairebé no es fa servir.

Tanmateix, aquest ús majoritari intransitiu contrasta amb la possibilitat, marginal, de dotar aquests verbs de complement directe, una possibilitat que només és recollida en alguns diccionaris i de manera irregular. Certs diccionaris incorporen la possibilitat d'ús transitiu d'alguns dels quatre verbs, amb més unanimitat en el cas de *a cina* que en els altres, si bé se sol exemplificar amb textos populars del segle XIX i, segons Reinheimer-Rîpeanu (c. p.), les dimensions del fenomen són força reduïdes actualment: se solen limitar a frases com *a cinat ceva* 'va sopar alguna cosa' seguides (o no) d'un adjectiu, i solen aparèixer només en contes populars.

L'ús transitiu de *a cina* es documenta al DEX (2009) i al DLRLC –que incorporen les accepcions transitiva i intransitiva– i al *Micul dicționar academic* (2010) –que el considera transitiu, sempre en el sentit de 'A lua masa de seară' (fer l'àpat del vespre). En romanès, doncs, l'oració *Què vas menjar ahir per sopar?* es podria traduir per *Da aseară ce-ai cinat?* (DLRLC), encara que és més habitual una frase com *Ce-ai mâncat aseară?*, que és el que documenten la major part de diccionaris. En el cas de *a prânzi*, tan sols el DLRLC en recull l'ús transitiu, que documenta en un recull de poesies populars que Teodorescu va publicar el 1885: *Prânzul ce prânzesc // Nu mi-l pot prânzi*. El DLR recull també una accepció transitiva, però en un sentit causatiu ('fer dinar algú'). En canvi, el DEX (1998 i 2009) i el NODEX (2002) cataloguen el verb com a intransitiu. Sembla, doncs, que és realment rar trobar aquest verb com a transitiu (Reinheimer-Rîpeanu ens diu que n'ha localitzat només dos o tres exemples a Internet, i sempre amb *ceva* 'alguna cosa', seguit o no d'adjectiu).

Són considerats només intransitius *a supa* i *a dejuna*, que en romanès són gal·licismes i, a més, estranys; en aquest cas, doncs, el verb francès, originalment intransitiu, es manté com a tal (Șăineanu 1929, Scriban 1939, DLRLC, DEX 1998 i 2009, NODEX, Marcu i Maneca 1986 i MDN 2000). Tot i que algun diccionari (DEX, *Micul dicționar academic*) cataloga el verb com a transitiu, sembla que és un error que es corregirà aviat (Reinheimer-Rîpeanu, c. p.). Finalment, cal fer notar que el NODEX incorpora com a transitiu *a gusta* en el sentit de *berenar* i no només de *tastar* (es defineix com 'A mânca sau a bea puțin (pentru a-și potoli foamea, setea etc.)', si bé sol aparèixer només amb *ceva* 'alguna cosa' i no és gaire freqüent. En definitiva, els verbs d'àpat són rars en romanès (se sol optar per la construcció *menjar* [una cosa] *per* [l'àpat corresponent]) i presenten majoritàriament ús intransitiu,

malgrat que en alguns contextos –i sobretot en textos populars– no se’n pot descartar l’ús transitiu.

13. CONCLUSIONS

En aquest treball hem presentat una aproximació descriptiva a la sintaxi dels verbs d’àpats en català, i els hem posat en relació amb altres llengües romàniques. Partint de la base que són verbs considerats tradicionalment intransitius que, malgrat tot, admeten construccions transitives, hem volgut observar l’abast real del seu ús transitiu. Per fer-ho, hem consultat les ocurrències dels verbs pertinents als dos corpus més rellevants de la llengua catalana i hem comprovat que tots aquests verbs poden aparèixer en dues construccions: una d’intransitiva, clarament majoritària, i una de transitiva (a banda les ocurrències amb complements encapçalats per *de* o per *amb*, no estudiades).

Aquest patró és similar al de les altres llengües romàniques: tots els diccionaris i materials examinats de l’italià, l’espanyol, el portuguès, francès, l’occità i el romanès recullen els verbs equivalents a *esmorçar*, *dinar*, *berenar* i *sopar* com a intransitius, però en la major part dels casos és possible trobar-hi usos transitius, de forma més o menys marginal –l’espanyol i el portuguès fan clarament un ús més extens de la construcció transitiva, admès per la tradició prescriptiva en ambdues llengües (a més, totes les llengües, excepte el romanès i el portuguès, admeten –o han admès històricament– complements introduïts per *de* o l’equivalent de *amb*, que no hem estudiat). L’ús transitiu apareix ja de ben antic i es manifesta en totes les llengües romàniques (en el cas del català, a partir del s. XIII) i sembla que s’ha mantingut en la perifèria del sistema però de manera relativament estable al llarg del temps –amb matisos: en italià ha caigut en desús i en francès i en occità les gramàtiques i els diccionaris no el prenen en consideració–, i per això aquest ús podria respondre a factors de caràcter sintacticosemàntic més que no pas a raons de llengües en contacte. És per això que, segurament, la justificació no s’ha de buscar en la interferència sinó en les característiques lexicosintàctiques dels verbs, que analitzarem en un altre treball.

ELGA CREMADES
elga.cremades@gmail.com
Universitat Masaryk

JORDI GINEBRA
jordi.ginebra@urv.cat
Universitat Rovira i Virgili

BIBLIOGRAFIA

- Academia Română (2010) *Micul dicționar academic*, Bucarest, Univers Enciclopedic.
- Académie Française (2018) *Dictionnaire électronique de l’Académie Française* [en línia], [consulta: juny 2018], [https://academie.atilf.fr/].
- Battaglia, S. (1966-1995) *Grande dizionario della lingua italiana*, Torí, UTET, 25 vol.
- Bedogni, U. i F. Ardolino (2004) *Dizionario dell’uso dei verbi italiani*, Perugia, Guerra.
- Bras, M. i M. Vergez-Couret (2016) «BaTelÒc: A text base for the Occitan language», dins Ferreira, V. i Bouda, P. ed., *Language Documentation and Conservation in Europe*, Honolulu, University of Hawai’i Press, pp. 133-149.
- Buarque de Holanda Ferreira, A. (1975) *Novo dicionário da língua portuguesa*, Rio de Janeiro, Nova Fronteira.
- Busse, W. ed. (1994) *Dicionário sintático de verbos portugueses*, Coïmbra, Almedina.
- Casares, J. (1959) *Diccionario ideológico de la lengua española*, Barcelona, Gustavo Gili.

- Ciorănescu, A. (1958-1966) *Dicționarul etimologic român*, Tenerife, Universidad de la Laguna.
- Combas, L. (2002) *Diccionari general occitan segons los parlars lengadocians*, Cunac, Edicions Cultura d'Òc.
- CDH. Instituto de Investigación Rafael Lapesa de la Real Academia Española (2013), *Corpus del Nuevo Diccionario Histórico*, [en línia], [consulta: juny 2018], [http://web.frl.es/CNDHE].
- CICA. *Corpus Informatitzat del Català Antic*, [en línia], [consulta: febrer-juny 2018], [https://ctilc.iec.cat/].
- CORDE. Real Academia Española: Banco de datos (CORDE), *Corpus diacrónico del español*, [en línia], [consulta: juny-juliol 2018], [http://www.rae.es].
- Coursier, É. (1840) *Handbuch der französischen und deutschen Conversationssprache, oder vollständige Anleitung*, Stuttgart, Paul Neff.
- CRPC. Centro de Lingüística da Universidade de Lisboa, *Corpus de Referência do Português Contemporâneo*, [en línia], [consulta: juny 2018], [http://www.clul.ulisboa.pt/pt/23-investigacao/714-crpc-corpus-de-referencia-do-portugues-contemporaneo# cqp].
- CTILC. Institut d'Estudis Catalans, *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*, [en línia], [consulta: juny 2018], [https://ctilc.iec.cat/].
- Cuervo, R. J. (1998) *Diccionario de construcción y régimen de la lengua castellana*, Barcelona, Herder, 8 vol.
- DCC (1985) *Diccionari castellà-català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- DCVB (1930-1962) *Diccionari català-valencià-balear*, Palma, Moll, 10 vol.
- DDLc. Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*, [en línia], [consulta: juny 2018], [https://dcc.iec.cat/ddlc/index.asp].
- De Mauro, T. dir. (1999-2007) *Grande dizionario italiano dell'uso*, Torí, UTET, 6 vol.
- Devoto, G. i G. Oli (2008) *Vocabolario della lingua italiana*, Milà, Mondadori.
- DEX (1998) *Dicționarul explicativ al limbii române*, 2a ed., Bucarest, Academia Română / Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan – Al. Rosetti / Univers Enciclopedic.
- DEX (2009) *Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. revisada i ampliada, Bucarest, Academia Română / Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan – Al. Rosetti / Editura Univers Enciclopedic.
- DLRLC (1955-1957) *Dicționarul limbii române literare contemporane*, Bucarest, Academia Republicii Populare Romîne.
- DGLC (1932) Pompeu Fabra, *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Llibreria Catalònia.
- DIEC2 (2007) Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed., Barcelona, Edicions 62 / Enciclopèdia Catalana.
- DLR (1965-2010) *Dicționarul Tezaur al Limbii Române*, Bucarest, Academia Română.
- DPD (2005) *Diccionario panhispánico de dudas*, Madrid, RAE / AALE / Santillana.
- DNV (2016) *Diccionari normatiu valencià*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- DRAE (2014) *Diccionario de la lengua española*, 23a ed., Madrid, RAE.
- DSLE (1996) *Diccionario Salamanca de la lengua española*, Madrid, Santillana / Universidad de Salamanca.
- Figuereido, C. de (1996) *Grande dicionário da língua portuguesa*, 25a ed., Lisboa, Bertrand, 2 vol.
- GDLC (1998) *Gran diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- GD62 (2000) *Gran diccionari 62 de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62.
- Ginebra, J. i A. Montserrat (1999) *Diccionari d'ús dels verbs catalans*, Barcelona, Edicions 62.
- Institut d'Estudis Catalans (2016) *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, IEC.
- Instituto Antônio Houaiss (2009) *Dicionário Houaiss da língua portuguesa*, Rio de Janeiro, Objetiva.

- La Curne de Sainte-Palaye, J.-B. (1875-1882) *Dictionnaire historique de l'ancien langage français, ou Glossaire de la langue française depuis son origine jusqu'au siècle de Louis XIV*, ed. per L. Favre, Niort/París, Favre/Champion, [en línia], [consulta: juny 2018], [https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k62080717].
- Lacreu, J. (2002) *Manual d'ús de l'estàndard oral*, 6a ed., València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- Le petit Robert* (1993) *Le petit Robert de la langue française*, París, Éditions Le Robert.
- Lema* (2001) = *Lema. Diccionario de lengua española*, Barcelona, Spes.
- Lévy, E. (1909) *Petit dictionnaire ancien occitan (provençal)-français*, Heidelberg, Carl Winter.
- Marcu, F. i C. Maneca (1986) *Dicționar de neologisme*, Bucarest, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Mas, M. i A. Vilagrasa [et al.] (2005) *Veus 1: curs comunicatiu de català. Llibre d'exercicis i gramàtica*, Barcelona, PAM.
- Maubourguet, P. ed. (1993) *Le petit Larousse. Dictionnaire encyclopédique en couleurs*. París, Larousse.
- Moliner, M. (1966-1967) *Diccionario de uso del español*, Madrid, Gredos, 2 vol.
- Nicot, J. ed. (1606) *Thresor de la langue francoyse tant ancienne que moderne*, París, D. Douceur, [en línia], [consulta: juny 2018], [https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k50808z.image].
- NODEX (2002) *Noul dicționar explicativ al limbii române*, Bucarest, Litera.
- Núñez Fernández, E. (2001): *Diccionario de construcciones sintácticas del español. Preposiciones*, Madrid, Universidad Autónoma de Madrid.
- Pahissa i Ribas, Ll. (1873) *Compendi de gramàtica catalana acomodada al llenguatge del dia*, Barcelona, Lluís Niubó.
- RAE (1933-1936) *Diccionario histórico de la lengua española*, Madrid, Real Academia Española. 2 vol.
- RAE (1960-1996) [Fascicles publicats del] *Diccionario histórico*, [en línia], [consulta: maig 2018], [http://web.frl.es/DH.html].
- Rosen, A. i M. Vavřín i A. Zásina (2017) *Korpus InterCorp, verze 10*, Praha, Ústav Českého národního korpusu / FF UK, [en línia], [consulta: juny 2018], [http://www.korpus.cz].
- Ruaix, J. (1996) *Diccionari auxiliar*, Moià, J. Ruaix.
- Șăineanu, L. (1929) *Dicționar universal al limbei române*, 6a ed., Bucarest, Editura Scrisul Românesc.
- Sabatini, F. i V. Coletti (2007 [1a ed. 1997]) *Dizionario della lingua italiana*, Milà, Sansoni.
- Sánchez, A. dir. (2001) *Gran diccionario de uso del español actual*, Madrid, SGEL.
- Sanchis Guarner, M. (1950) *Gramàtica valenciana*, València, Torre.
- Scriban, A. (1939) *Dicționarul limbii românești (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincialisme)*, Bucarest, Presa Bună.
- Seco, M. i O. Andrés i G. Ramos (1999) *Diccionario del español actual*, Madrid, Aguilar, 2 vol.
- Silva, E. i A. Tavares (1977) *Dicionário dos verbos portugueses. Conjugação e regências*, Porto/Coimbra/Lisboa, Porto Editora / Livraria Arnado / Imp. Lit. Fluminense.
- TLFi. *Trésor de la langue Française informatisé*, ATILF - CNRS & Université de Lorraine. [en línia], [consulta: juny 2018], [http://www.atilf.fr/tlfi].
- TLIO. Opera del Vocabolario Italiano, *Tesoro della Lingua Italiana delle Origini*, [en línia], [consulta: maig-juny 2018], [http://tlio.ovl.cnr.it/TLIO/].
- Tommaseo, N. i B. Bellini (1861-1879) *Dizionario della lingua italiana*, Torí, Unione Tipografico-Editrice, 8 vol.
- Trecanni (1986-1991) = *Vocabolario della lingua italiana*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, 4 vol.

- Vintilă-Rădulescu, I. coord. *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, 2a ed.,
revisada i ampliada, Bucarest, Univers Enciclopedic.
- Zingarelli, N. (2005 [1a ed. 1953]) *lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*, Bolonya,
Zanichelli.